

Sammendrag:

Evaluering av "Sei ifrå!" kampanjen i Telemark

I 1999 startet vegkontoret i Telemark kampanjen "Sei ifrå!". Formålet med kampanjen er å redusere antallet trafikkuulykker med personskaade blant ungdom. Kampanjen er hovedsakelig rettet mot ungdom i alderen 16-19 år, spesielt passasjerer i bil. Kampanjen spiller på sosial kontroll av føreratferd, ved å oppmuntre passasjerer til å si i fra om farlig atferd.

"Sei ifrå!" kampanjen i Telemark ble foreløpig avsluttet i 2001, men kom i gang igjen våren 2004 og vil fortsette ut 2007. På grunn av at "Sei ifrå!" kampanjen har pågått i to perioder i Telemark, består denne rapporten av to delundersøkelser. Den ene delundersøkelsen har til hensikt å undersøke om "Sei ifrå!" kampanjen har ført til endringer i antallet skadde eller drepte ungdommer i kampanjens målgruppe i perioden 1999-2002, spesielt blant ungdom i bil. Den andre delundersøkelsen er basert på "Sei ifrå!" kampanjen som begynte i 2004. Denne studien gir en beskrivelse av hvordan ungdom i Telemark opplever "Sei ifrå!" kampanjen, og gir i tillegg en "tilstandsrapport" over målgruppens risikoopplevelser, holdninger og atferd relatert til det å være passasjer i bil.

Delundersøkelse 1 – Kampanjens effekt på antall skadde og drepte ungdommer i perioden 1999-2002

Vi har undersøkt om "Sei ifrå!" kampanjen i Telemark har hatt noen virkning på antallet skadde og drepte ungdommer i fylket i perioden 1999-2002. Virkningen er undersøkt på tre måter:

- Ved en før-og-etterundersøkelse der Telemark er sammenlignet med resten av landet (alle de 18 fylkene summert).
- Ved en før-og-etterundersøkelse der Telemark er sammenlignet med resten av landet unntatt fylker der "Sei ifrå!" kampanjen er gjennomført før 2002 (dvs. unntatt Sogn og Fjordane, Akershus og Hedmark).
- Ved en multivariat analyse (Poisson-regresjonsanalyse), der virkningene av en rekke forhold på antall skadde og drepte, blant dem "Sei ifrå!" kampanjen, er beregnet statistisk.

I disse tre analysemetodene ble det skilt mellom fire målgrupper for kampanjen:

- a) Alle skadde og drepte ungdommer i vegtrafikkulykker i alderen 16-19 år
- b) Skadde og drepte ungdommer i bil i alderen 16-19 år
- c) Skadde og drepte bilpassasjerer i alderen 16-19 år
- d) Skadde og drepte bilførere i alderen 18-19 år

Resultatene av de tre analysemetodene tyder *ikke på at det er skjedd noen endring i antallet skadde og drepte ungdommer*, verken i trafikken totalt, i bil, som bilførere eller som passasjerer i bil etter at "Sei ifrå" kampanjen ble satt i gang i 1999.

Det kan være flere grunner til at antallet skadde og drepte ungdommer i målgruppen synes å være uforandret i perioden kampanjen pågikk (1999-2001). En forklaring kan være at kampanjen ikke appellerte til målgruppen, men vi har ingen mulighet til å undersøke denne hypotesen. En annen forklaring kan være at kampanjen var virksom i for kort tid i Telemark. En tidligere evaluering av "Sei ifrå!" kampanjen i Sogn og Fjordane viste at effekten av denne kom først etter tre års kampanjedrift, og forsterket seg ytterligere etter 5 års virksomhet. "Sei ifrå!" kampanjen i Telemark var i praksis virksom i 2 ½ år, og dette kan ha vært et for kort tidsrom til at virkningen gav seg utslag i reduserte skadetall for målgruppen.

Delundersøkelse 2 – Ungdoms opplevelse av den nye "Sei ifrå!" kampanjen

Delundersøkelse 2 ble gjennomført i form av en spørreundersøkelse blant elever ved VK-1 klasser i Telemark som hadde hatt skolebesøket fra "Sei ifrå!" kampanjen. Resultatene fra spørreundersøkelsen tyder på at elevene i VK-1 klasser i Telemark i 2004 ofte er passasjerer i bil til unge sjåførere. I løpet av de siste 12 månedene har i underkant av halvparten følt seg redde, opplevd nestenulykker eller vært involvert i kappkjøring når de har vært passasjerer i bil til en ung fører. Om lag 25 % av elevene har i løpet av de siste 12 månedene opplevd at føreren de sitter på med har vært påvirket av alkohol eller narkotika.

Videre er det relativt mange som unnlater å bruke bilbelte som passasjer i bil. Over halvparten oppgir at de har unnlatt å bruke bilbelte i bil 3 ganger eller mer i løpet de siste 12 månedene, en andel som er langt høyere enn tall for ungdom i andre deler av landet. Følgelig anbefales det å sette inn tiltak med sikte på å øke bilbeltebruk blant ungdom i Telemark.

Totalt sett er det få som frykter negative reaksjoner fra føreren eller andre hvis de sier ifra når de føler seg utrygge i bil, samtidig som mange tror det er mulig å påvirke sjåførere som kjører usikkert. Sammenlignet med ungdom fra andre deler av landet, ser ungdom i Telemark til å oppleve mindre barrierer mot å si i fra.

Likevel er det mange, særlig blant unge menn, som ikke sier i fra når de synes førere kjører for fort, foretar farlige forbikjøringer m.m. Mye tyder på at mange av de som sitter på med sjåførere som kjører usikkert uten å si noe om kjøringen, gjør dette i situasjoner der det er vanskelig å komme seg hjem på andre måter. Selv om

mange unnlater å si i fra, oppgir om lag halvparten av de som deltok i spørreundersøkelsen at de ønsker å si oftere i fra når de er utrygge som passasjer i bil.

Et kjennetegn blant ungdom som sier i fra når de føler seg utrygge, er at disse i større grad enn andre mener at passasjerene har et ansvar for å komme trygt fram. Det å endre oppfatninger av denne typen kan dermed være fordelaktig med tanke på å få ungdom til å si i fra oftere.

Resultatene av elevenes vurdering av skolebesøket fra "Sei ifrå!" kampanjen kan sammenfattes slik:

- Totalt sett vurderes kampanjen som mer positiv enn negativ av elevene. Det er særlig kvinner og de som ønsker å si i fra oftere når de er utrygge i bil, som gir de mest positive vurderingene av kampanjen. Sistnevnte tyder på at kampanjen mottas best av de som er mest motiverte for å gjøre noe med egen atferd. Når det gjelder menn og de som synes de sier i fra nok som det er når man er utrygg i bil, heller disse mot å gi en noenlunde "nøytral" vurdering av kampanjen.
- Rollespillet, som er en sentral del av skolebesøket, får i gjennomsnitt en nøytral vurdering av elevene. En anbefaling kan derfor være å vurdere om noen av elementene i rollespillet kan forbedres, eksempelvis la flere delta aktivt i dette hvis det er mulig.
- Over halvparten av elevene mener skolebesøket fra "Sei ifrå!" kampanjen har gjort at de tenker mer over faren for å skades i trafikken, at det er blitt mer akseptabelt å si i fra og at de føler seg mer selvsikre på at de kan påvirke en sjåfør som kjører usikkert. Svært få mener at det har skjedd en endring i negativ retning etter skolebesøket.
- 65 % av elevene mener at "Sei ifrå!" kampanjen vil føre til at de litt eller mye oftere sier i fra når de er utrygge som passasjerer i bil.
- Kampanjen mottas best av elever som ønsker å si i fra oftere enn det de gjør i dag. Disse har også større tro på at kampanjen vil føre til at de endrer atferd som passasjer i bil. Over 70 % av de som ønsker å si i fra oftere, tror at "Sei ifrå!" vil hjelpe dem i å si i fra oftere når de føler seg utrygge som passasjerer i bil.

Kort oppsummert synes skolebesøket fra "Sei ifrå!" kampanjen i 2004 å ha en gunstig effekt mht. å senke barrierene som enkelte opplever mot å si i fra til en usikker sjåfør. Hvorvidt det nye innholdet i "Sei ifrå!" kampanjen kan bidra til å endre atferd og om tiltaket på sikt kan føre til en endring i antallet skadde og drepte ungdommer, gjenstår å se.